

PAPER DETAILS

TITLE: Sosyal Adalet ve İnsan Haklari Baglaminda Evrensel Temel Gelir

AUTHORS: Süheyla ERIKLI,Pinar SALIH

PAGES: 56-73

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2185568>

KÜLLİYE

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Evrensel Temel Gelir ve Dünyada Örnek Uygulamalar

Pınar SALİH* & Süheyla ERİKLİ**

Özet

Covid-19 sürecinde virüsün yayılımını engellemeye yönelik alınan tedbirler pek çok kişinin işsiz kalmasına neden olarak gelir eşitsizliği sorununu derinleştirmiştir. Diğer yandan teknolojik gelişmelere paralel olarak mevcut işlerin yerini robot ve otomasyonun almasının toplumda refah kaybını arttıracakı öngörülmektedir. Dolayısıyla gerek pandemi gerekse teknolojik gelişmeler birçok ülkenin gündeminde temel gelir uygulamasının yeniden tartışılmasına yol açmıştır. Temel gelir en genel anlamı ile toplumdaki tüm bireylere, koşulsuz ve düzenli olarak sağlanan nakit ödemelerdir. Bu bakımdan insana yalnızca insan olmasından dolayı tanınmış bir vatandaşlık hakkı olarak nitelendirilmektedir.

Çalışmanın amacı Evrensel Temel Gelir konusunu sosyal adalet ve insan hakları bağlamında ele alarak vergi politikaları başta olmak üzere çeşitli araçların geliştirilmesi ile uygulanmasının mümkün olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Evrensel Temel Gelir uygulaması ile makro açıdan gelir adaletinin artmasının yanı sıra, mikro bağlamda bireylerin yoksulluğunun azalması ve işgücü piyasalarına erişimlerini kolaylaştıracağı vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Adalet, İnsan Hakları, Evrensel Temel Gelir, Yoksulluk, İşsizlik

Universal Basic Income and Best Practices in the World

Abstract

The measures taken to prevent the spread of the virus during the Covid-19 process have caused many people to be unemployed, deepening the problem of income inequality. On the other hand, it is predicted that the replacement of existing jobs by robots and automation in parallel with technological developments will increase the loss of welfare in society. Therefore, both the pandemic and technological developments have led to the re-discussion of basic income on the agenda of many countries. Basic income, in the most general sense, is the unconditional and regular cash payments provided to all individuals in society. In this respect, it is considered recognized citizenship right only because of being human.

The study aims to address the issue of Universal Basic Income in the context of social justice and human rights and states that it is possible to develop and implement various tools, especially tax policies. In addition, it is emphasized that the Universal Basic Income application will increase income justice in macro terms, as well as reduce the poverty of individuals in the micro context and facilitate their access to labour markets.

Keywords: Social Justice, Human Rights, Universal Basic Income, Poverty, Unemployment.

* Sorumlu yazar (Corresponding author), Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Ana Bilim Dalı, Ankara / Türkiye, e-mail: pnrsalih3506@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-5817-6469>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Şereflikoçhisar Berat Cömertoğlu Meslek Yüksekokulu, Yerel Yönetimler Programı, Ankara / Türkiye, e-mail: serikli@ybu.edu.tr

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1069-5777>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Erikli, S. & Salih, P. (2022). Evrensel Temel Gelir ve Dünyada Örnek Uygulamalar. *Küllüye*, 3(1), 56-73. DOI: 10.48139/aybukulliye.1056181.

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
11 Ocak 2022	22 Mart 2022	Derleme Makale	56-73
11 January 2022	22 March 2022	Review Article	

Küllüye

Cilt/Volume: 3 ■ Sayı/Issue: 1 ■ 2022

Extended Abstract

The measures taken to prevent the spread of the Covid-19 virus have affected working life. In this process, there was a significant decrease in working hours and an increase in unemployment rates. On the other hand, the rapid development of technology and the widespread use of robotics and automation create important transformations in the labour market and cause concerns that it will increase unemployment rates. Unemployment and increasing income inequality with the globalization process lead to the importance of approaches to re-establish social welfare. In this context, discussions on universal basic income come to the fore as important social policy implementation.

This study aims to emphasize the importance of universal basic income in terms of ensuring human rights and social justice and to indicate that basic income can be applied through the provision of various financial resources such as tax policies. Basic income is the unconditional and regular payment of cash by the state to individuals. This is defined as a fundamental right of citizenship. The concept of universal basic income is closely related to basic income. Universal basic income is defined as a social right and includes a fair approach to social inequality. The concept of universal basic income, which is closely related to basic income, is defined as a social right and includes a fair approach to social inequality. Universal basic income practices were institutionalized in 1986 with the establishment of the Basic Income European Network/BIEN. As the basic income network became widespread in the world over the years, this institution was named the Basic Income Earth Network (BIEN) in 2004. Guy Standing, Philippe van Parijs, the founders of BIEN, are also the most important advocates of universal basic income. Universal basic income is an effective intervention method against problems such as poverty, unemployment caused by technology, and social inequality. Therefore, the universal basic income application is a system that should be offered to individuals as a right of citizenship to ensure social justice.

In this study, the most successful examples of universal basic income, Universal Basic Income Alaska Permanent Fund Dividend, Manitoba Guaranteed Annual Income, and India Pradesh Unconditional Cash Transfer applications are included. The Alaska Permanent Fund Dividend makes a positive contribution to reducing poverty and eliminating income inequality. Manitoba Guaranteed Annual Income was implemented as a social inclusion project in the face of rising poverty rates. The project provides cash transfers to poor, unemployed, elderly, and disabled individuals without the need for any income checks. India Madhya Pradesh Unconditional Cash Transfer, on the other hand, provided significant empowerment against social stigma and risks to the most disadvantaged segments of society, especially women, girls, the disabled, the elderly, and the unemployed. Pilot studies have made a significant contribution to individuals' access to economic opportunities.

The most important policy of Turkey in the fight against poverty is the social aid practices made by public institutions and organizations, local government, and non-governmental organizations. In Turkey, social assistance is applied as general assistance and non-contributory payments to the unemployed, without social security, poor, elderly, disabled, and needy individuals by the principle of the social state. In general, the fact that it consists of conditional cash transfers and is not based on individuals reduces the effectiveness of the aid. In addition, the fact that individuals in need are subject to income surveys exposes them to the risk of stigmatization. Individuals tend to unregistered employment due to the insufficient amount of social assistance. Therefore, it has a negative impact on the labour market and causes a loss in the tax revenues of the state in terms of the economy.

As a result of this study, social assistance in Turkey should be arranged in such a way as to create an opportunity to participate in social life and labour markets. The implementation of social assistance in a more centralized and regular system seems possible with a universal basic income.

With right-based and fair universal basic income support, it is possible to achieve significant developments in the level of social welfare.

Giriş

Kapitalist sistem; özel mülkiyetin, serbest piyasa rekabetinin ve üretimde kâr elde etmenin önemli olduğu ve emeğin ücretle ölçüldüğü ekonomik bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Dünya genelinde sanayi devrimi ile geçilen bu sistemle emek, alınıp satılabilen bir meta haline gelmiştir. Sanayi devriminden bu yana insanları hayatlarını sürdürülebilmek için çalışmaya mecbur bırakan bu sisteme, küreselleşme ile artan boyutlarla ortaya çıkan işsizlik olgusunun eklenmesi, yeni yaklaşımların tartışılması ve yeni politikaların uygulanması ihtiyacını doğurmaktadır. Diğer yandan neo-liberal politikalar ile artan gelir eşitsizliği ve teknolojik gelişmeler ile birlikte mevcut işlerin yerini robotik veya otomasyona bırakması sonucu ortaya çıkan yapısal işsizlik, birçok ülkenin gündeminde temel gelir uygulamasının yer almasına yol açmıştır (Erdoğan & Akar, 2020, s. 907).

Temel gelir, toplumdaki tüm bireylere, koşulsuz ve düzenli olarak sağlanan nakit gelir anlamına gelmektedir (Standing, 2017, s. 19). Bireylerin sadece toplumun bir ferdi olmasından dolayı, haneye değil, bireye yapılan ödemelerdir. Evrensel Temel Gelir (Universal Basic Income/UBI) savunucularına göre temel gelir, vatandaşlara temel haklar gibi geri alınamaz nitelikte sağlanmalıdır. Bu durumda kişilerin temel gelirden faydalanması için herhangi bir koşul aranmaz ve kişilerin temel gelirden faydalanması için finansal durumları değişse dahi aynı ödemenin yapılmaya devam etmesi, herhangi bir davranış sorumluluğuna tabi olmamasını gerektirir (Erdoğan & Akar, 2020, s. 905). Bu bakımdan insana yalnızca insan olmasından dolayı tanınmış bir vatandaşlık hakkı olarak nitelendirilmektedir (Buğra & Keyder, 2019, s. 8). Marshall'a göre (1950) vatandaşların toplumun tam üyesi olduğu medeni bir yaşama hakkına sahip olması ve yükümlülüklerini yerine getirebilmesi olarak kavramsallaştırılan vatandaşlık, kişilerin tutumuna ya da davranışlarına bağlı değildir. Sosyal haklar kapitalist sistemde oluşan sınıf sistemine karşıdır. Dolayısıyla insanın emeğinin karşılığında elde edilen gelir piyasada sosyal sözleşme gereği pazarlık gündemi olamaz ve sosyal haklar sosyal adalete tabidir (Standing, 2014, s. 13).

Philippe van Parijs ve Guy Standing gibi iktisat düşünürlerin 1986 yılında oluşumunu sağladığı Avrupa Temel Gelir Ağı (Basic Income European Network/BIEN), Avrupa dışında da temel gelir çalışmalarına yönelik ilginin artmasıyla 2004 yılında Dünya Temel Gelir Ağı (Basic Income Earth Network/BIEN) adını almıştır (Buğra & Keyder, 2019, s. 8). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, modern refah devleti anlayışının üzerine kurulu sosyal politika uygulamaları vasıtasıyla vatandaşların barınma, beslenme, sağlık, eğitim, güvenlik ve gelirin korunması gibi temel hizmetleri sağlamayı amaçlamaktadır (Özdemir, 2010, s. 232-238). Evrensel Temel Gelir, refah devletlerinin küreselleşme ile karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde, gelirin devlet eliyle

yeniden dağılımı noktasında etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Beken, 2020, s. 181).

20. yüzyılda Milton Friedman'ın "negatif gelir vergisi" önerisine ilham veren temel gelir, Dünya Savaşları arasında İngiltere'de George Douglas Howard (C.D.H.) Cole ve James Meade gibi liberal akademisyenler tarafından oldukça tartışılmıştır (Van Parijs, 2000, October-November). İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmiş ülkeler, yoksulluğun azaltılması ve toplumsal refahın sağlanması için vatandaşlarına sınıf ve statü ayrımı yapmaksızın eşit sosyal hizmetler sunmayı amaçlamışlardır. Bu dönemde refah devleti modelleri ile evrensel eşitlik ve sosyal dayanışma için piyasa aktörlerinin önemi ortaya koyulmuştur. Ancak refah devletlerinin ortaya çözüm olarak koymuş oldukları sosyal güvenliği esas alan uygulamaların toplumun her kesimini ele almadığı ve yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı göz ardı ettiği belirtilmektedir (Buğra & Keyder, 2019, s. 10). Bu bağlamda Evrensel Temel Gelir, toplumu bütüncül bir şekilde ele alması ve aynı zamanda koşulsuz ve sürekli olması itibarıyla refah devletlerinin sağlamış olduğu sosyal koruma sistemlerinden farklılaşmaktadır (Beken, 2020, s. 184). Bir diğer ifade ile Evrensel Temel Gelir, tüm bireylere yönelik bir hak olarak görülmesi ve vatandaşların istedikleri yaşama erişebilmelerinde daha eşitlikçi ve adil bir yaklaşımı benimsemesi nedeniyle çok daha özgürlükçü bir anlayışa sahiptir.

Çalışmada öncelikle Evrensel Temel Gelir kavramının gelişim sürecine ve sosyal adalet ve insan hakları açısından önemine değinilmekte, ardından Evrensel Temel Gelir örnekleri olarak; Alaska Daimi Fon Temettüsü, Manitoba Garantili Yıllık Geliri: Mincome ve Hindistan Madhya Pradesh Koşulsuz Nakit Transferi uygulamalarına yer verilmektedir. Daha sonra Türkiye'de sosyal yardım uygulamaları kısaca belirtilmekte ve evrensel temel gelir uygulaması konusunda öneri sunulmaktadır.

Evrensel Temel Gelirin Tarihçesi

Temel gelir fikrinin ortaya atılması M.Ö. 461'de Antik Yunan dönemine kadar geriye gitmektedir. Demokratik olarak vatandaşların kentin siyasi yapısına katılım göstermesi ile elde ettikleri bir tür gelir uygulaması konusunda reformlara öncülük eden Efialtes, "vatandaşlık geliri" fikrinin gerçek yaratıcısı kabul edilmektedir (Standing, 2017, s. 26).

Temel gelir fikrinin Ortaçağ dönemindeki yansımalarına bakıldığında, 1217 yılında Magna Carta ile birlikte imzalanan Orman Sözleşmesi karşımıza çıkmaktadır. 1215 yılında imzalanan Özgürlükler Sözleşmesinin bazı bölümleri çıkartılarak, bazı bölümleri genişletilerek revize edilmiş ve Orman Sözleşmesine aktarılmıştır. Daha sonra Magna Carta adını alan Özgürlükler Sözleşmesinde, temel olarak halkın geçimini sağlamak ve ihtiyaç duydukları yaşamı sürdürebilmek için ortak malların kullanım hakkının bulunduğu ifade edilmektedir. Yeniden düzenlenmiş hali ile Magna Carta'da ise dul kadınlara yiyecek, ısınma ve barınma

ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ödenmesi gereken temel bir gelir hakkından bahsedildiği görülmektedir (Standing, 2017, s. 26; Beken, 2020, s. 181).

Temel geliri yazılı olarak tasvir eden ilk kişi ise Thomas More'dır. More, 1516 yılında yazdığı “Ütopya” adlı eserinde, toplumun tüm üyelerine yapılacak bir ödemenin toplumda yoksulluktan kaynaklanan suç oranlarını azaltacağına ilişkin düşüncelerine yer vermektedir (Erdoğan & Akar, 2020, s. 907). Fransız yazar Montesquieu, 1748 yılında yazdığı “Kanunların Ruhu Üzerine” adlı kitabında, “devletin tüm vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılamakla ve vatandaşlarına iyi bir yaşam için güvence sağlamakla yükümlü olduğunu” belirtmektedir (Standing, 2017, s. 28).

Gerçek anlamda en kabul gören erken dönem temel gelir fikrinin Thomas Paine'e ait olduğu düşünülmektedir. “İnsan Hakları” kitabında “birilerinin merhametine dayalı bir sadaka niteliğinde değil, vatandaşlık hakkı olarak yapılacak nakit gelir desteğini” savunan görüşleri yer almaktadır (Paine, 2017, s. 123-127). Yine Paine'in temel gelire ilişkin dikkat çeken ifadeleri 1795 yılında kaleme aldığı “Tarımsal Adalet” yazısında görülmektedir. Paine'e göre, ortak toprağın mülkiyetinin belirli kimselerin elinde olması nedeniyle, toprak sahiplerine toprağın üretim imkânlarından mahrum kalan kesimlere karşı sorumluluk gereği yirmi bir yaşına erişen gençlere bir kereye mahsus ödenecek “reşit olma hibesi” ve elli yaş üzeri yaşlılara düzenli bir gelir ödemesi yükümlülüğü verilmelidir (Esenlikçi & Engin, 2021, s. 256).

Temel gelirin gelişimi açısından ilk dalga olarak tanımlanan grup, temel geliri sanayi devrimi kapitalizminin getirdiği olumsuz koşulların ortaya çıkardığı sorunların giderilmesine yönelik olarak savunmuşlardır. Düşünürler arasında Thomas Paine, Thomas Spence, Henry George, Charles Fourier, Joseph Charlier ve François Huet, William Morris gibi isimler yer almaktadır (Beken, 2020, s. 181). İkinci dalga savunucuları temel gelir düşüncesine I. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda toplumsal adaletin sağlanması amacı ile yer vermişlerdir. Söz konusu isimler arasında Bertrand Russell, Mabel ve Dennis Miller, Bertram Pickard, G.D.H. Cole, Clifford H. Douglas yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ekonomik çöküş ile işçilerin gelirleri ile alım güçleri arasında giderek derinleşen uçurum karşısında temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik üretilen malların üzerinden belirlenecek bir gelirin, toplum yararına çalışacak olan kişilere verilmesine yönelik sağlanacak bir temel gelir savunulmuştur. Ancak siyasi ortamda ücretli çalışma üzerinden gelir elde edilmesine bağlı “emek yanlısı” görüşlerin üstünlüğü ile temel gelir çalışmaları kesintiye uğramıştır (Standing, 2017, s. 29).

Temel gelir konusunda üçüncü dalga, özellikle ABD'de ortaya çıkan “yapısal” ve “teknolojik” işsizliğin oluşturduğu endişelere bağlı olarak 1960 yıllardan sonra gelişme göstermiştir. ABD Başkanı Richard Nixon tarafından

çalışan yoksullara yönelik bir çeşit “Negatif Gelir Vergisi” benzeri Aile Yardım Planı’nı içeren düzenleme sadece çalışanların desteklenmesi nedeniyle tam olarak temel geliri ifade etmese de temel gelir yolunda atılmış bir adım olarak kabul görülmüştür (Esenlikçi & Engin, 2021, s. 256). Bu dönem temel gelir benzeri gelir yoklamasına tabi bir asgari geliri savunan diğer iktisadi düşünürler arasında James Meade, Friedrich Hayek, Milton Friedman, Jan Tinbergen, James Tobin, Paul Samuelson ve Nobel Ödülü kazanmış iktisatçı Gunnar Myrdal gibi kişiler bulunmaktadır (Standing, 2017, s. 32).

Dördüncü dalga ise 1986 yılında Belçika’nın Louvain-la-Neuve kentinde yapılan bir toplantıyla Avrupa Temel Gelir Ağı’nın (Basic Income European Network/BIEN) kurulmasıyla başlamıştır (Beken, 2020, s. 181). Temel gelir çalışmalarının tekrar gündeme gelmesinin nedeni işlere yönelik güvencesizliğin ortaya çıkması, gelir eşitsizliğinin artması, işgücünün yerini robot teknolojisinin, otomasyonun ve yapay zekânın alacağına dair oluşan endişenin ciddi oranlara yükselmesidir. Günümüz 4.0 Sanayi Devrimi nedeniyle ortaya çıkan sorunlara yönelik herkese belirli bir gelir düzeyini garanti edecek “Evrensel Temel Gelir” sisteminin oluşturulması güncelliğini ve artan önemini gün geçtikçe korumaktadır. Guy Standing ve Philippe van Parijs’in kurucu üyelerinden olduğu Avrupa Temel Gelir Ağı (Basic Income European Network/BIEN) hareketinin öncüleri arasında, Claus Offe, Nobel Ödülü alan James Buchanan, Herbert Simon, Angus Deaton, Christopher Pissarides ve Joseph Stiglitz; akademisyenler Tony Atkinson ve Robert Skidelsky, Robert Reich; ekonomi habercileri Sam Brittan ve Martin Wolf yer almaktadır. Temel gelir fikrine yakın hisseden iktisatçı, akademisyen ve uzmanların savunduğu bu dalga, değişmeyen bir çizgide ilerlemeye devam etmiştir. 2007-2008 yıllarında yaşanan ekonomik krizin ardından ivme kazanan bu oluşum, teknolojik işsizlik, büyüyen eşitsizlik ve yüksek işsizlik oranlarından kaynaklanan endişeler nedeniyle temel gelir fikrini desteklemiştir. Dünyanın pek çok farklı ülkesinden üyesi bulunan BIEN’e bağlı otuz dört ağ bulunmaktadır ve temel gelir uygulamalarını yaygınlaştırmak için çalışmaktadırlar. En önemli faaliyetlerinden biri iki yılda bir düzenlenen BIEN kurultaylarıdır. (Standing, 2017, s. 32).

Geçmişten bugüne Evrensel Temel Geliri savunanlar bireysel özgürlüklerin ve ekonomik güvencenin sağlanması durumunda bireylerin yapabilirliğinin artacağını; bunun yanında yoksulluğun, toplumsal eşitsizliğin azalacağını savunmuşlardır. Bu görüşlerin aksine olumsuz yaklaşanlar ise, karşılıksız elde edilecek gelirin insanları tembelleştireceği ve iş gücüne katılım oranlarının düşmesine sebep olacağını belirtmektedirler (Esenlikçi & Engin, 2021, s. 258).

Sosyal Adalet ve İnsan Hakları Bağlamında Evrensel Temel Gelir

Standing’in “özgürlük hibesi” olarak da adlandırdığı Evrensel Temel Gelir, ırk ayrımcılığına ve daha birçok eşitsizliğe karşı çıkan bir sistemdir (Standing, 2017, s. 36). Van Parijs’e göre, sosyal adaleti sağlamanın bir aracı olarak kabul

edilen Evrensel Temel Gelir, devlet ve vatandaş arasında özgürlüğü sunan bir sözleşme niteliğindedir. Gerçek özgürlüğün toplumun üyelerinin bireyselliğini ve mülkiyet haklarını içeren iyi uygulanmış yasal haklar ve gerçek özgürlüğün sadece bireysel hakların korunması değil, bu haklara ilişkin güvencelerin getirilmesi şeklinde adalet anlayışına dayandığını ileri sürmektedir (Van Parijs, 2000, October-November).

Sosyal sigorta sistemlerine ters düşen bir sisteme sahip olan Evrensel Temel Gelir, alışılagelmiş prim ödeme usulü ile hakların kazanıldığı sisteme de karşı çıkmaktadır. Refah devletlerin sosyal güvenlik üzerine oluşturulmuş politikaları çalışmaya gücü yetmeyen engelli, çocuk, yaşlı ve kadınlar gibi dezavantajlı kesimleri dışarıda bırakan bir yapıda ilerlemiştir. Buna ilişkin van Parijs'in işsizliğin yüksek oranlarda olduğu bir ekonomide çalışmanın da bir ayrıcalık olduğu düşüncesine yönelik "istihdam kirası" temel gelir için kaynak oluşturarak adaletin sağlanmasında rol oynayacaktır (Standing, 2017, s. 46).

Sosyal adalet konusunda akla gelen sosyal liberal John Rawls, "Bir Adalet Teorisi" adlı eserinde toplumdaki en dezavantajlı grupların ekonomik ve toplumsal eşitsizliğinin giderilmesine "Farklılık İlkesi" ile çözüm sunmaktadır. Rawls, "hakkaniyet olarak adalet" fikri ile herkesin eşit haklara sahip olmasını mümkün kılan adalet ilkelerini ortaya koymuştur. Rawls, başlangıç durumunda olan tüm bireylerin "bilgisizlik peçesi/cehalet perdesi" ardından (kendilerinin hangi gelir basamağında yer aldığını bilmeden) tercih ettikleri gelir dağılımı sisteminin adaletli olduğunu savunmaktadır (Rawls, 1999, s. 89-144). Buna ilişkin yapılan çalışmalar temel gelir için öne sürülen adaleti destekler nitelikte sonuçlanmıştır.

Temel gelir, farklı yaş gruplarında ya da kadın ve erkek arasında sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Yapılan sosyal yardımların çoğu haneyi temel alarak aile reisi ya da ailedeki sorumlu kişi adına yapılmaktadır. Bu durumda ailede kişilerin güç dengesi arasında dengesizlik devam etmektedir. Ailede ekonomik bağımlılığı olan kadın ya da çocuk bireylerin temel gelir ödemesi ile aile içindeki yapısal eşitsizliğinin ortadan kaldırılması ve bireysel olarak güçlendirilmesi noktasında daha adil bir yaklaşım sunmaktadır. Aynı zamanda ekonomik eşitsizliklerin bireyler arasında giderilmesi kolektif olarak toplumda eşitliğin sağlanması ile daha demokratik bir yapılaşmayı meydana getirmektedir (Standing, 2017, s. 50).

Klasik liberal ve liberteryen düşünceye sahip olanlar devletin sınırlı müdahalesi anlayışı ile bireysel özgürlüklerin herhangi bir kısıtlamaya tabi olmamasını, bir diğer ifade ile negatif özgürlüğü savunmaktadırlar. Ancak vergilendirme sisteminin bireysel özgürlükleri ihlal ettiğini iddia eden ve yeniden dağıtımına karşı çıkan liberteryenlerin aksine van Parijs, hayatta kalmak için gerekli olan temel kaynaklara erişimi olmadan bireyin kendini gerçekleştiremeyeceğini savunmaktadır. Bunun da ancak vergilendirme yolu ile finanse edilen Evrensel

Temel Gelirin bireylerin özgürlüğe ulaşmalarında bir araç olarak görülmesi ile gerçekleşeceğine inanmaktadır (Bidadanure, 2019, s. 486). Temel gelirin öncülerinden Paine'nin (1796) "Bu bir hayır değil, haktır; ödül değil, adalettir" açıklaması böyle bir gelirin koşulsuz doğasının temellerini aramayı haklı kılmaktadır. Haklar sosyal kurumlardan önce gelir ve ancak buna saygı duyulduğunda gerçekleşmektedir. Liberteryenlere göre ancak gönüllü dağıtım vardır. Ancak gönüllü dağıtım adaletin sağlanmasına belirli bir düzen getirmez. Dolayısıyla temel geliri hak olarak sağlamaya yönelik girişimleri zorunlu hale getirmektedir (Paine, 1796, s. 612-617, aktaran Van Parijs, 1992, s. 9).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (1948) herkesin kendisi ve ailesi için temel ihtiyaçlarını karşılayacak, refahını garanti edecek bir yaşam standardına ulaşması için sahip olduğu çalışma hakkına yer verilmektedir. Bununla birlikte bireyin dezavantajlı bir duruma düştüğü ya da kendi iradesi dışında geçim imkânlarından mahrum kaldığı halde de güvenlik hakkı bulunduğu belirtilmektedir (UDHR, md.25/1). Yine Birleşmiş Milletler'in İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1966 yılında kabul edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile tüm insanların hakları ve özgürlükleri kesin olarak belirtilmiştir. Ancak evrensel olan bu haklar, devletlerin ya da yönetimlerin sınırlandırmasına bağlı kalmaktadır. Anayasalarda güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler yazılı olmaktan öteye gidememektedir. Temel gelirin anayasal güvence altına alınması eşitsizliklerin giderilmesi bakımından önemlidir. Nitekim kişilerin çalıştıkları işlerden elde ettikleri gelirleri herhangi bir ödenmemiş borcu bulunduğu takdirde devlet eliyle kesintiye uğrayabilmektedir. Temel gelirin bu noktada el koyulamaz ve geri alınamaz oluşu gerçek bir hak niteliğindedir (Standing, 2017, s. 73-74).

Harvey, beyannamede belirtilen hakların sağlanmasına yönelik gelir desteği için hedeflenen doğrudan iş yaratma programları ve gelir transferleri hakkında temel gelir ya da negatif gelir vergisi gibi alternatif uygulamaların maliyetinin karşılaştırmasını yapmıştır. Negatif gelir vergisinin geri ödeme koşulları düşünüldüğünde daha büyük maliyetli bir sosyal politika uygulaması olduğu, temel gelirin bu büyüklükte uygulanması ile yoksulluğun azaltılmasında daha olumlu sonuçlara ulaşılacağı görüşüne yer vermektedir (Harvey, 2006, s. 20-23).

Evrensel Temel Gelir, bir hak olarak vatandaşlara istemediği halde gelir elde etmek için düşük ücretli ve kendi niteliklerine uygun olmayan bir işi kabul etmeme özgürlüğü vermektedir. Elde ettiği temel gelirle küçük girişimlerde bulunma özgürlüğü ya da yetenek ve becerilerine uygun bir işte çalışmayı göze alma özgürlüğü vermektedir. Bununla beraber toplumsal cinsiyet adaletinin gerçekleşmesine önemli katkı sağlamaktadır. Kadınlara istemedikleri ama herhangi bir geliri olmadığı için sürdürmek zorunda kaldığı evliliği bitirme özgürlüğüne sahip olabileceği bir gelir desteği vermektedir. Bunun yanı sıra aile içinde düşük ücret aldığı ve çocuk bakımını karşılayamadığı için işini bırakma eğilimine giden

kadınlara yaşamını yönetme fırsatı sunmaktadır. Evrensel Temel Gelir, kadın istihdamını kayıtlı istihdama teşvik eden, eşit hak ve ücretler elde etmelerine yardımcı olan bir modeli oluşturmaktadır (Bidadanure, 2019, s. 492-494).

Dünyada Evrensel Temel Gelirin Uygulama Örnekleri

Çalışmanın bu bölümünde dünyada Evrensel Temel Gelir örnekleri olarak; Alaska Daimi Fon Temettüsü, Manitoba Garantili Yıllık Geliri: Mincome ve son olarak Hindistan Madhya Pradesh Koşulsuz Nakit Transferi uygulamalarına yer verilmektedir.

Alaska Daimi Fon Temettüsü

Alaska Daimi Fon Temettü Programı evrensel temel gelirin benzersiz bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Alaska eyaleti ekonomisi, federal hükümet tarafından petrol gibi doğal kaynak üretimi ile yönetilmektedir. Özel mülkiyetin neredeyse çok az olduğu eyalette arazilerden sağlanan gelir üzerinden vergilerin bir kısmı kaldırılarak bir tasarruf hesabı olan Alaska Daimi Fon, eyalet anayasasına dayanak gösterilen bir değişiklik ile 1976’da kurulmuştur (Dorsett, 2020, s. 181). Kolektif servetten alınan sosyal bir kâr payı olarak düşünülen fona petrol üretiminden elde edilen gelirlerin sekizde biri aktararak oluşturulmuştur (Standing, 2017, s. 149).

Söz konusu Fon, 1970’lerden itibaren mevcut ekonomik durgunluğun atlatılmasında etkili olmuştur. Bölgede avcılık ve balıkçılık ile geçinen düşük gelirli halkın ekonomik geleceğini kontrol altına almak için önemli bir araç haline gelmiştir. Sadece ikamet şartı ile evrensel, bireysel, koşulsuz, düzenli ve nakit ödemelerinden oluşmaktadır. Anayasal olarak koruma altına alınan fon, düşük faizli kredilerden faydalanan birçok gruba verilmiştir (Goldsmith, 2010, s. 1-24).

İşgücüne katılım oranları ve kişisel gelişim değişikliklerinde önemli fırsat alanları oluşturulmuş ve nüfusun gelir dağılımının alt kesimlerinde olan halk için yapabilirliğin artırılmasında önemli gelişmeler kaydedilmiştir ve böylece yoksulluk oranları önemli seviyede düşmüştür (Goldsmith, 2002, s. 1-17).

1982 yılından itibaren Alaska’da ikamet eden her vatandaşa bir temettü olarak ödenmeye başlanan uygulama ile evrensel temel gelir transferinin istihdam üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı ancak yarı zamanlı çalışmayı arttırdığı belirlenmiştir. Diğer yandan tüketim üzerindeki etkileriyle işgücü talebini attırdığı tespit edilmiştir. Küreselleşme ile gelir eşitsizliğinin arttığı, teknolojik gelişmelerin geleneksel işleri ortadan kaldırma riski ile işsizliğin en önemli sorunlardan biri haline geldiği bir dünyada, Alaska örneği, gelir güvenliğini teşvik etmek için evrensel temel gelire artan ilgiyi göstermektedir. Aynı zamanda sosyal refah programlarının önemli bir uygulaması olarak tanımlanmaktadır (Jones & Marinescu, 2018, s. 28). Nitekim ulusal refah fonunu benimseyenlerden biri olan Peter Barnes, Alaska Daimi Fonu modelinden yola çıkarak “Sky Trust” isimli bir

fon oluşturma önerisinde bulunmuştur. Barnes'in hesaplamalarına göre, şirketler, hava, su, maden ve diğer kaynaklar gibi doğal kaynakların kullanımı doğrultusunda tabi olacakları çevre kirliliği vergisi, doğal kaynak çıkarma vergisi, finansal işlem vergisi, telif hakkı ve fikri mülkiyet lisansı vergileri gibi ödemelerden elde edilen finansal kaynakla, ABD'de yaşayan herkese yılda 5 bin dolarlık bir kâr payı sağlanabileceğini ileri sürmüştür (Standing, 2017, s.150).

Manitoba Garantili Yıllık Geliri: Mincome

1960 ile 1970 yılları arası Kanada'da birçok sosyal programın yeniden ele alındığı bir dönem olmuştur. 1970'lere kadar evrensel sağlık sigortası sistemine sahip Manitoba'da, ABD'de meydana gelen değişiklikler ile yoksulluğun boyutunun artması ve refah sınırlarında belirgin bir düşüş yaşanması sonucu yeni politikalar ele alınmak zorunda kalmıştır (Forget, 2015, s. 18-23).

“Yoksulluğa karşı savaş” ve çeşitli önerilerle ortaya çıkan gelişmeler sonucu Amerika'da ilk kez garantili gelir deneyine ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Manitoba Hükümeti Ed Schreyer'in başkanlığında garantili gelir projesini uygulamayı kabul etmiş, Kanada Manitoba bölgesindeki Dauphin kentinde hayata geçirilen deney, düşük gelirli veya işsiz bireylere uygulanmıştır. Siyasi ve ekonomik iklimi etkileyeceğine dair yapılan deneyde, bireylerin gelir yoklaması gibi yıpratıcı prosedürlerle uğraşmak zorunda kalmaması faydalı sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Uygulama, temel yıllık gelir ya da negatif gelir vergisini “pozitif gelir” olarak entegre etmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle çalışmayanlara daha yüksek ödemeler, düşük gelirli için gelirlerini artıracakları bir kısım ödeme ve nüfusun geri kalan kısmına vergi iadesi olarak üç seviyede destek uygulanmıştır. Ayrıca aile ek gelir elde etmeye başladığında evrensel gelirin faydası “vergi” oranında azaltılmaktadır. Bir diğer ifadeyle ek olarak çalışarak kazanılan her bir dolar ödenen yıllık gelirden kesilmiştir. Çalışmayı teşvik eden yapısına rağmen düşük vergi iadeleri ile daha maliyetli olduğu belirtilmiştir (Hum & Simpson, 2001, s. 78-82).

Mincome, beklendiği kadar olumlu sonuçlar çıkarmamasına rağmen, sosyal içerme anlamında aile ve refah sistemlerinin geleceğine yönelik önemli bir örnek oluşturduğu belirtilmektedir. Sosyal politikaların yoksullukla mücadelede yaşlılar ve engellileri de içine alan başarılı bir uygulaması olmuştur (Calnitsky, 2016, s. 70). Rawls'ın (1999, s. 426) “özsaygı ve kişinin kendi değeri anlamında kesin bir güven belki de en önemli şeydir” ifadesine göre damgalanmanın önlenmesi ve bireylerin iyiliğini temel aldığı için önemli bir reform olarak görülmektedir.

Hindistan Madhya Pradesh Koşulsuz Nakit Transferi

Yoksulluğun ortadan kaldırılması Hindistan'da sosyal politikaların başlangıcından bu yana kalkınma politikasının önemli bir hedefi olmuştur. Çok az çalışabilen ya da çalışamayacak durumda olan insanlar geçimlerini karşılamada zorlanmakta ve yoksulluk döngüsünün içinde sıkışıp kalmaktadır. Dul, engelli,

yaşlı ya da genç işsiz olmak, bireylerin ekonomik alanlara erişimlerini sınırlamakta ve sosyal damgalanmaya karşı savunmasız bırakmaktadır. Bu sebeple sosyal, ekonomik haklardan ve vatandaşlık haklarından mahrum oldukları ve sosyal risklere karşı savunmasız kaldıkları belirtilmektedir (Mishra & Kar, 2015, s. 2).

Hindistan’da 2009-2013 yılları arası, Serbest Meslek Sahibi Kadınlar Birliği (SEWA) aracılığı ile evrensel temel gelir uygulamaları yürütülmüştür. Finansmanı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tarafından sağlanmıştır (Erdoğan & Akar, 2020, s. 911).

Yoksulluğun azaltılması için uygulanan üç pilot çalışmadan birincisi için ailelere gıda yardımı ve nakit desteği olarak iki seçenek sunulmuştur. Çoğunluk halk nakit desteklere alışkın değildir ancak temel gelirden faydalananlara; beslenme, yeme alışkanlıkları, sağlık ve birikim anlamında olumlu sonuçlar vermiştir. İkinci pilot uygulama Madhya Pradesh’te yürütülmüştür. On iki köyde yapılan uygulamada düşük gelirli ailelerin gelirlerinin yüzde otuz arttığı ve tasarruf etme konusunda daha başarılı olabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Temel gelirin sonuçları genel olarak, refah düzeylerinde önemli iyileşmeler olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Engelli vatandaşlara, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik sağladığı faydalar itibarıyla sosyal adaletin artması sağlanmıştır. Ekonomik faaliyetlerin ve kalkınmanın artması ile beraber özgürleşme oranında daha fazla olumlu bir etki oluşturduğu görülmüştür (Standing, 2017, s. 222-226).

Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları

Kamunun sosyal nitelikli hizmetlerinin finansmanı için ayırdığı kaynak ve kaynakların büyüklüğü, devletin sosyal niteliğini belirlemektedir. Ayrıca ülkelerin sosyal harcamalarının GSYH içerisindeki payı, gelişmişlik düzeyini ortaya koyan önemli bir göstergedir (Koray, 2020, s. 73-104). Devletin Anayasal zeminde sosyal politikaları üstlenmesi “sosyal bir hukuk devleti” ilkesine dayanmaktadır. Buna bağlı olarak toplumun güçlendirilmesi ve refahının sağlanması, güçsüzlüklerin ve risklerin ortadan kaldırılması beklenmektedir (Taşçı, 2017, s. 28).

Türkiye’de yoksullukla mücadelede önemli işlevi olan sosyal yardımlar öncelikle çalışamayan ve bu nedenle sosyal güvencesi olmayan veya çok düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışanlara yönelik uygulanmaktadır. Sosyal yardımlar kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılırken, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından desteklenmektedir. Bir diğer ifade ile Türkiye’de sosyal yardımlar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla sağlanan sosyal yardımlar ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) programı gibi programlar aracılığı ile desteklenmektedir. Sosyal politikaların kurumsallaşması ile sosyal yardımlara ayrılan pay yıllar geçtikçe artarak yoksulluğun azalmasında önemli bir dönüşümü ortaya koymuştur (Karagöl & İpek, 2018, s. 93).

Türkiye’de genel yardımlar ve primsiz ödemeler olarak uygulanan sosyal yardımlar, genel olarak çoklu mevzuatlara dayanarak yapılmaktadır. Örneğin 1976 yılında uygulamaya konulan 222 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” ile yapılan sosyal yardımlar, engelli bireylere belirli şartlar ile aylık bağlanması ve 1986 yılında yürürlüğe giren “Sosyal Dayanışmayı ve Yardımlaşmayı Teşvik Kanunu” bu kapsamda yer almaktadır (Bulut, 2011, s. 62-63). Sosyal yardım kapsamında çerçeve bir kanun bulunmaması hak oluşturmada eksiklik meydana getirmektedir (Uyan, 2021, s. 89).

Türkiye’de genel yardımlar ve primsiz ödemeler olarak uygulanan sosyal yardımlar, genel olarak çoklu mevzuatlara dayanarak yapılmaktadır. Örneğin 1976 yılında uygulamaya konulan 222 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” ile yapılan sosyal yardımlar, engelli bireylere belirli şartlar ile aylık bağlanması ve 1986 yılında yürürlüğe giren “Sosyal Dayanışmayı ve Yardımlaşmayı Teşvik Kanunu” bu kapsamda yer almaktadır (Bulut, 2011, s. 62-63). Sosyal yardım kapsamında çerçeve bir kanun bulunmaması hak oluşturmada eksiklik meydana getirmektedir (Uyan, 2021, s. 89).

Tablo 1’de görüleceği üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2018 yılı verilerine göre,¹ toplam sosyal yardım harcamalar 43 milyardır, sosyal yardımların Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) içindeki payı ise yüzde 1,15 olarak görülmektedir (AÇSHB, 2020, s. 136; Mülga AÇSHB, 2021, s. 148). 2019 yılına ait toplam sosyal yardım harcamaları 55 milyar, sosyal yardımların GSYH içindeki payı ise yüzde 1,24 olarak gerçekleşmiştir (Mülga AÇSHB, 2020, s. 136). Bununla beraber 2020 yılı verileri incelendiğinde, toplam sosyal yardım harcamalarına ayrılan bütçe 69 milyar, sosyal yardımların GSYH içindeki payı ise yüzde 1,42 olarak gerçekleşmiştir (Mülga AÇSHB, 2021, s. 148, bkz. Tablo-1). Türkiye’nin sosyal yardım harcamalarına ayırmış olduğu bütçe yıldan yıla artış gösteriyor olsa da, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) Dünya Sosyal Koruma Raporu’na göre Türkiye, ülke gelir seviyelerine göre yüksek-orta gelirli ülkeler grubunda yer almakta olup, bu grupta bulunan ülkelerin sosyal koruma harcamaları (GSYH payı) (%8) yüksek gelirli ülkelerin (%16.4) yarısı kadardır. Bu bakımdan Türkiye’nin Avrupa ülkelerine kıyasla geride kaldığı görülmektedir. Rapora göre, toplam nüfusta yalnızca bir sosyal koruma programından yararlanan oranı %79.8, engelli bireyler %5.6, işsizler %18.3, iş kazası geçirmiş çalışanlar %60.3, emekliler %32.3, evrensel sağlık sisteminden yararlananlar %74.0 olarak görülmektedir. Yalnızca sosyal koruma programından yararlanan yaşlıların oranı %100 olarak yer

¹ Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi ile 2018 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilmiş, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuştur. 21 Nisan 2021 yılında yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı ikiye bölünmüş, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı adıyla hizmetlerine devam etmektedir.

almaktadır. Bununla beraber çocuklar, yeni doğum yapan anneler ve dezavantajlı bireyler sosyal koruma altında görülmemektedir. Covid-19 salgınının neden olduğu sosyo-ekonomik kriz göz önüne alındığında derinleşen yoksulluk ve eşitsizlikler sosyal koruma sistemlerinin hak temelli olarak yeniden düzenlenmesini zorunlu hale getirmektedir (ILO, 2021: 274).

Tür	2018	2019	2020
Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı (TL)	43 Milyar	55 Milyar	69 Milyar
Toplam Sosyal Yardımların GSYH İçindeki Payı	1,15%	1,24%	1,42%
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3.494.932	3.282.975	6.630.682
Düzenli Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.588.969	2.501.106	2.450.080
Geçici /Sürelili Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.383.492	2.106.961	2.733.721
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar (TL)	5.957.458.367	7.371.671.702	16.802.348.539
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Fayda Sahibi Sayısı	1.412.857	1.510.293	1.527.019
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak (TL)	6.270.340.586	10.191.085.026	11.595.559.763
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı(*)	6.945.909	7.524.138	7.810.588
GSS Prim Desteği (SGK'ya Ödenen) (TL)	8.973.991.904	12.118.762.128	14.454.882.659
Kişi Başı Günlük Harcaması SGP'ye Göre 2,15 Dolar Altında Kalan Fert Oranı	0,06%	0,06%	0,06%
Kişi Başı Günlük Harcaması SGP'ye Göre 4,30 Dolar Altında Kalan Fert Oranı	1,58%	1,58%	1,58%
Nakdi Yardımların Tüm Yardımlar İçindeki Payı	86%	93%	96%
Düzenli Yardımlara Aktarılan Kaynağın Tüm Yardımlara Oranı	86%	85%	83%

Tablo-1 2018-2019 Yılları Türkiye’de Sosyal Yardım Harcamaları

Canatan 2020 yılında, 2003-2015 yılları TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketi mikro veri setinden yararlanarak yaptığı kantil regresyon analizi ile hane halklarının aldığı ayni ve nakdi yardımların sosyo-ekonomik belirleyicilerini incelemiştir. Çalışma sonucunda elde ettiği bulgular, eğitim seviyesi arttıkça sosyal yardıma duyulan ihtiyacın azaldığı ancak bireylerin yaşları arttıkça sosyal yardıma daha çok ihtiyaç duydukları yönündedir. Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç ise kadınların erkeklerden, bekâr bireylerin ise evli bireylerden daha fazla sosyal yardım aldığıdır.

Uyan (2021), Türkiye’de sosyal yardımlara aracılık eden kuruluşlar kapsamında 2013-2019 yıllarına ait Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığı ile yapılan sosyal yardımların iktisadi etkinliğini araştırmıştır. Sonuç olarak sosyal yardımların etkinliğinde yıllar bazında giderek azalma eğiliminin ortaya çıktığından bahsetmektedir.

Gitmez (2020), Türkiye’deki sosyal yardım uygulamalarının farklı kurum çatıları altında karmaşık yapıya sahip olması ve sadeleştirilmiş bir kanuni dayanağının olmamasının eksikliğinden yola çıkarak, sosyal yardımların etkinliğini artıracak yeni bir liberal sosyal yardım modeli tasarlamıştır. Tasarladığı bu modelde bireyin özgürlüğünü ve faydasını esas alan hak temelli bir yaklaşıma ilişkin beş önerge sunmaktadır; Buna göre ilk olarak sosyal yardımların olağanüstü durumlar hariç nakdi yapılması gerekmektedir. İkinci önerge, sosyal yardım uygulamalarının etkinliğinin artması için yardım sisteminin tek bir çatı altında birleşmesi ve tüm süreçlerin bu kapsamda gerçekleştirilmesidir. Üçüncü önergeye göre, muhtaçlığı tespit edilen vatandaşlara herhangi bir şart aranmadan asgari gelir desteği sağlanmasıdır. Dördüncü önerge, yardım miktarının belirlenmesinde ailenin temel alınmasıdır. Son olarak, bölgeler arası sosyo-ekonomik durumların farklılığının değişkenlik göstermesinden dolayı yapılan yardımların bölge ve il bazında miktarlarının belirlenmesi ihtiyaçların giderilmesini ve kıt kamu kaynaklarının verimli kullanılmasını sağlayacaktır.

Değerlendirme

69

Küreselleşme sürecinin yol açtığı toplumsal eşitsizlikler Covid-19 süreci ile derinleşmiş, bu dönemde sosyal refahın sağlanması amacıyla sosyal harcamalar pek çok ülkede artmıştır. Bu süreçle birlikte temel gelir tartışmaları yeniden gündeme gelmiş, bireylerin refahının artırılmasında çeşitli mekanizmaların geliştirilmesi gerektiği tartışılmıştır. Hâlihazırda Türkiye’de, dezavantajlı konumda olan yoksullara sosyal devlet olmanın gereği olarak sosyal yardım uygulanmaktadır. Ancak yardımların gelir yoklaması aracılığıyla sağlanması, yardım alan bireylerin toplum tarafından “etiketlenmelerine” neden olarak sosyal dışlanmışlık içine sürüklenme ihtimali taşımaktadır. Bu sisteme göre yardım alan kişiler düşük ücretli bile olsa bir işe girdiklerinde yardım kesilmektedir. Dolayısıyla söz konusu bireylerin istihdam edildikleri işten sağladıkları gelir, sosyal yardımlar ile elde ettikleri kazanımları telafi eder nitelikte olmayabilmektedir. Bu nedenle bazı bireyler yardımların kesilmesini engellemek için kayıt dışı istihdam yöntemine başvurmakta, bu durum ise devletin vergi gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır.

Türkiye’de nakdi yardımların büyük kısmı şartlara dayanmaktadır. Eğitim için yapılan Şartlı Nakit Transferleri, çocukların okula devamlılığının sağlanması ve düzenli sağlık kontrollerinin yapılması şartıyla; gebe ve lohusa kadınların temel sağlık hizmetlerinden yararlanması düzenli doktor kontrollerine gitmeleri koşuluyla sağlanmaktadır. Bireylerin başvuruları dâhilinde sistemde kayıtlı mal

varlıkları ve gelir durumları incelenerek muhtaçlık durumları tespit edilmekte ve buna bağlı olarak gelir desteği, genel sağlık sigortası ve prim ödemeleri yapılmaktadır. Ancak yardım programlarının parçalı bir sisteme sahip olması nedeniyle yapılan yardımların maliyetleri yüksek olsa dahi sistemin bölünmüşlüğünden dolayı istenilen iyileştirme seviyesine erişilmediği görülmektedir.

Sosyal koruma sistemlerinin sürdürülebilir olması için iyi uyarlanmış, hak temelli ve herkes için yeterli düzeyde fayda sağlaması gerekmektedir. Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önüne geçebilmek için daha adil ve daha kapsayıcı sosyal politikaların üretilmesi ülke ekonomilerinin daha sağlam bir zeminde ilerlemesine yardımcı olabilir. Bu açıdan temel gelir uygulamasında bireyin özgürlüğünü ve faydasını esas alan bir hak olduğu anlayışı ortaya koyularak bireyin gelirinden veya çalışma durumundan bağımsız olarak ödeme yapılması nedeniyle önemli bir araç olarak görülmektedir. Ayrıca toplumdaki bireyleri güçlü kılan yaklaşımların Alaska, Manitoba ve Madhya Pradesh örneklerinde olduğu gibi sosyal yaşama ve istihdama katılımı daha aktif rol almalarına yardımcı olduğu görülmektedir. Türkiye açısından düşünüldüğünde bütünlük bir sosyal refah programı olarak temel gelirin uygulanması, bireylerin ihtiyaç duyduğu sağlık ve eğitim alanlarında sosyal refahın sağlanması bakımından daha olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir. Asgari ücretten düşük miktarda ödenecek bir temel gelir ile işgücüne katılımı olumsuz etkilemeden, bireylerin fırsatlara erişimine kolaylık sağlayacak bir destek mekanizmasının oluşturulabileceği düşünülmektedir. Nitekim bireyler temel ihtiyaçlarının karşılandığı noktada bireysel gelişimlerini destekleyecek fırsatlara erişim özgürlüğüne sahip olacaklardır. Türkiye’de yapılan yardımların hak temelli görülmemesi, bireyleri dışlanmışlık içine sürüklerken, içinde bulundukları olumsuz şartlardan kurtulabilmelerine ve toplumsal katılımı artırmayı desteklemeye yeterli gelmemektedir. Bu nedenle, daha iyi bir gelecek hedefiyle eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, yoksulluğun giderilmesi ve sosyal adaletin sağlanması için hak temelli ve adil bir gelir desteği mekanizmasının hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Hak temelli bir yaklaşımla uygulanacak temel gelirin toplumun dezavantajlı ve yoksul kesimlerine daha adil erişim sağlanmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Evrensel temel gelirin dağıtımının yapılacağı dezavantajlı kesimler ve miktarı sistematik bir düzende olacağından erişim kolaylığı sunacağı söylenebilir. Kamu sosyal harcamalarının önemli bir değişim göstermeyeceği düşünülmekle beraber temel gelir uygulandığı takdirde toplumsal refah bakımından olumlu sonuçların elde edileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Mülga Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020, Şubat). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*.
https://www.aile.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf.
- Mülga Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021, Şubat). *2020 Yılı Faaliyet Raporu. Strateji Geliştirme Başkanlığı*.
<https://www.aile.gov.tr/media/73627/2020-faaliyet-raporu.pdf>.
- Beken, H. G. (2020). 21. Yüzyılda (Evrensel) Temel Gelir Tartışmaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Aralık 2020, 42(2), 180-201.
- Bidadanure, J.U. (2019). The Political Theory of Universal Basic Income. *Annual Review of Political Science*, March 5, 2019.
<https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-polisci-050317-070954>.
- Buğra, A. & Keyder, Ç. (2019). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. İletişim Yayıncılık.
- Bulut, M. (2011). Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Sosyal Yardım Yaklaşımı ve Türkiye’de Durum. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2(3), 57-64.
- Calnitsky, D. (2016). “More Normal than Welfare”: The Mincome Experiment, Stigma, and Community Experience. *Canadian Review of Sociology*, 53(1), 26-71. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/cars.12091>.
- Canatan, B. (2020). *Türkiye’de Hanehalklarına Yapılan Sosyal Yardımların Belirleyicileri*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=zW-5JpBpHGxZBmKkVxUqIw&no=jpDcVXiQd8yJNxm_PS6lsw (626615).
- Dorsett, R. (2020). A Bayesian Structural Time Series Analysis of the Effect of Basic Income on Crime: Evidence from the Alaska Permanent Fund. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, Volume 184, Issue 1 p. 179-200. <https://rss.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/rssa.12619>.
- Erdoğan, M. M. & Akar, S. (2020). Dördüncü Sanayi Devrimi Çerçevesinde Koşulsuz Temel Gelir: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık 2020, 15(3), 903-924.
- Esenlikçi, A. C. & Engin, M. A. (2021). Sosyal Demokrat Refah Devletlerinde Evrensel Temel Gelir: Finlandiya Örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 252-266.
- Forget, E.L. (2015). Reconsidering a Guaranteed Annual Income: Lessons from Mincome. *University of Manitoba*.
<https://www.researchgate.net/profile/Evelyn->

Forget/publication/282878565_Reconsidering_a_Guaranteed_Annual_Income_lessons_from_MINCOME/links/5621459c08ae70315b58cb74/Reconsidering-a-Guaranteed-Annual-Income-lessons-from-MINCOME.pdf .

Gitmez, E. (2020). *Bir Liberal Sosyal Yardım Sistemi Önerisi: Katılımcı Sosyal Yardım Modeli*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi. <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11616/42167/653604.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (653604).

Goldsmith, O. S. (2002). The Alaska Permanent Fund Dividend: an experiment in wealth distribution. 9th International Congress, BIEN, Geneva, 2002, September 12(14), 1-17. <https://base.socioeco.org/docs/2002goldsmith.pdf>.

Goldsmith, O. S. (2010). The Alaska Permanent Fund Dividend: A Case Study in Implementation of a Basic Income Guarantee. Institute of Social and Economic Research, University of Alaska Anchorage, 2010. <https://scholarworks.alaska.edu/handle/11122/4170>.

Harvey, P. (2006). The Relative Cost of a Universal Basic Income and a Negative Income Tax. *Basic Income Studies: An International Journal of Basic Income Research*, December 2006, 1-2 (6), 1-23.

Hum, D. & Simpson, W. (2001). A Guaranteed Annual Income? From Mincome To The Millennium. *Options Politiques*, 2001, 78-82. <https://policyoptions.irpp.org/wp-content/uploads/sites/2/assets/po/2001-our-space-odyssey/hum.pdf>.

International Labour Organization (ILO). (2021). *World Social Protection Report 2020–22: Social Protection at the Crossroads – in Pursuit of a Better Future*. Geneva: ILO, 1 September 2021. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_817572.pdf.

Jones, D. & Marinescu, I. (2018). The Labor Market Impacts of Universal and Permanent Cash Transfers: Evidence from the Alaska Permanent Fund. *NBER Working Paper Series*, 1-72. <https://www.nber.org/papers/w24312>.

Karagöl, E. T. & İpek, E. (2018). Sosyal Politikaların Yeniden Dizaynı: Küreselleşmeyle Beraber Gelen Yerelleşme. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(4), 87-97.

Kaya, Ş. M. (2019). Türkiye’de Bir Sosyal Harcama Olarak Evrensel Temel Gelir Uygulaması. *Politik Ekonomik Kuram*, 2019, 3(1), 129-149.

Koray, M. (2020). *Sosyal Politika*. İmge Kitabevi.

Marshall, T. H. & Bottomore, T. (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. Gündoğan Yayıncılık.

- Mishra, A. K. & Kar, A. (2015). Are Targeted Unconditional Cash Transfers Effective? Evidence from a Poor Region in India. *Social Indicators Research*. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-015-1187-z>.
- Özdemir, S. (2010). Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, 232-266. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusskd/issue/897/10024>.
- Paine, T. (2017). *İnsan Hakları*. (Çev. M. O. Dostel). 1. Baskı (2017). İletişim Yayınları.
- Rawls, J. (1999). *Bir Adalet Teorisi*. 3. Baskı (2020). Siyasal Kitabevi.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. (Çev. Y. Alogan). Ayrıntı Yayınları.
- Standing, G. (2014). *Prekarya Bildirgesi: Hakların Kısıtlanmasından Yurttaşlığa*. Çev. S. Çınar, S. Demiralp, İletişim Yayıncılık.
- Standing, G. (2017). *Temel Gelir*. (Çev. C. Demirdöğdü). Can Sanat Yayınları.
- Şenkal, A. & Doğan, M. (2012). Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (17), 63–80.
- Taşçı, F. (2017). Türkiye’de Sosyal Politika ve Dönüşüm: Zihniyet, Aktörler ve Uygulamalar. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Merkezi (SETA).
- Universal Declaration of Human Rights, (UDHR). <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/UDHRIndex.aspx>.
- Uyan, Z. (2021). *Türkiye’de Sosyal Yardım Sisteminin Analizi Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının İktisadi Etkinliği*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (671436).
- Van Parijs, P. (1992). Arguing for Basic Income: Ethical Foundations for a Radical Reform; Competing justifications of basic income. 3–43. Verso.
- Van Parijs, P. (2000). A Basic Income for All. *Boston Review a Political and Literary Forum*, October, November 2000. <https://bostonreview.net/forum/ubi-van-parijs/>.

Katkı Oranı Beyanı: Makalenin yazarları, makaleye eşit oranda (%50) katkı yapmışlardır.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.